

KIĞILI ŞEYH SELİM EFENDİ’NİN ŞİİRLERİNDE HZ. PEYGAMBER SEVGİSİ

İdris SÖYLEMEZ¹

Özet

Kıgılı Şeyh Selim Efendi, Tanzimat döneminde Türk İslam edebiyatı alanında eserler ortaya koymuş, Bingöl’ün yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden birisidir. Şair 1813 yılında Bingöl’ün Kıgı ilçesine bağlı Aznafer (Doğankaya) köyünde dünyaya gelmiştir. Şiirlerinde Sîn ve Lâm’ı mahlas olarak kullanan şair, eğitim hayatına babası olan İsmail Ağa’nın yanında başlamıştır. Dönemin önemli âlimlerinden olan Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevî’nin yanında dinî ilimler tahsil eden şair, tasavvufi eğitimi yörenin önemli âlimlerinden ve şeyhlerinden olan Şeyh Ali Rıza Septi’nin yanında tamamlayarak icazetini almıştır. Kıgılı Şeyh Selim Efendi’nin şiirlerinden hareketle Arapça ve Farsça bilen âlim bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Şair, 1898 yılında Bingöl ili Kıgılı ilçesine bağlı olan Haraba köyünde vefat etmiştir.

Kıgılı Şeyh Selim Efendi, Tanzimat döneminde sosyal, siyasal ve kültürel değerleri içinde barındıran ve bu değerlerin sonraki nesillere ulaştırılmasında önemli bir yerin sahibi olan edebiyatta yaşanan bütün değişim ve farklılaşmalara karşın Türk İslam edebiyatının hayat ve sanat anlayışına bağlı kalarak eserlerini bu edebiyat havzasının mazmun ve nazım şekilleri etrafında meydana getirmiştir. Söz konusu bu çalışmamızda Hz. Peygamber’in peygamberliği, isimleri ve sıfatlarının yanı sıra ondan sadır olan haller ve söylemleri etrafında rivayet edilen hadisleri örnek beyitler ile ele alarak Kıgılı Şeyh Selim Efendi’nin şiirlerinde ele aldığı peygamber tasavvuru ve sevgisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Hz. Peygamber, hadis, şiir, Kıgılı Şeyh Selim Efendi, Bingöl.

LOVE FOR PROPHET MUHAMMAD İN SHEİKH KIĞILI SELİM’S POEMS

Abstract

Sheikh Kıgılı Selim is a person who produced works about Turkish-Islamic History at the Times of Tanzimat reforms. He was raised in Bingöl. The poet was born in 1813 in Aznafer Village which belongs to Kıgılı which is a district of Bingöl. He, using “lam” and “sin” as pen name, started his education by his father, “İsmail Ağa”. He was taught religious science by Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevi who was one of the most

1 Dr. Öğretim Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk-İslam Edebiyatı ABD. idrisssoylemez@gmail.com

important scholars at that time. He completed his sufi education with Sheikh Alı Rıza Septi. Basing on his poems, it can be said that he was a scholarly person who knew Arabic and Persian. The poet died in Haraba Village which belongs to Kiğılı which is a district of Bingöl.

Despite the changes in literature which included social, cultural and politic values in it at the time of Reformation and had an important role to pass down this values, Sheikh Kiğılı Selim held to understanding of life and art of Turkish-Islamic Literature and produced his works within this scope. In this study, apart from prophecy, names and adjectives of Muhammad, the love and concept of Prophet Muhammad in Sheiku Kiğılı Selim's poems is tried to be proved, by discussing narrated hadiths with exemplary couplets.

Key Words: Turkish-Islamic Literature, Prophet Muhammad, hadith, poem, Sheiku Kiğılı Selim, Bingöl

GİRİŞ

Kiğılı Şeyh Selim Efendi, Osmanlı devletinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul gören Tanzimat dönemi sonrasında Klâsik Türk edebiyatı ve Tekke-Tasavvuf edebiyatı sahasında şiirler yazmış, eser ortaya koymuş, bugünkü adıyla Bingöl o dönemdeki adıyla Çapakçur olarak maruf olan bölgenin yetiştirdiği mutasavvıf şairlerden biridir. Kiğılı Şeyh Selim Efendi, 1813 yılında Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Aznafer (Doğankaya) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası, İsmail Ağa'dır. Eğitim hayatına babası İsmail Ağa'nın yanında başlayan şair, çeşitli mektep ve medreselerde eğitimini tamamlamıştır. İslamî literatürle alakalı eğitimini dönemin önemli âlimlerinden, Nakşî geleneğinin en güçlü şahıslarından olan Şeyh Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin yanında tamamlamıştır Manevî ya da diğer bir deyişle tasavvufî eğitimini de yörenin önemli âlimlerinden ve gönül ehlinde olan Şeyh Ali Septi'nin yanında tamamlayıp icazetini buradan almıştır. Bu zatın etkisiyle Nakşî geleneğinin bölgede en güçlü yapılanması olan Halidiye koluna intisap etmiştir. Nakşiliğin bölgede yayılmasına katkılar sunan Şeyh Selim Efendi'nin kaynaklarda 7 oğlunun olduğu bilgisi yer almaktadır. Derviş meşrep bir şair olan Şeyh Selim Efendi 1898 yılında Bingöl ili Kiğı ilçesine bağlı olan Haraba köyünde vefat etmiştir. Şeyhin türbesi köye hâkim bir tepenin üzerinde bulunmaktadır.²

Şiirlerinde “*Sîn ve Lâm*”ı mahlas olarak kullanan Kiğılı Şeyh Selim Efendi hakkında şu ana kadar iki çalışma ortaya konmuştur. Bu çalışmalardan ilki

2 Molla Halis Selimefendigil, *age*, (İstanbul: Kent Yayınları, 2007), s. 17-21./ Mahmut Gider, “Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin Dünya Algısı”, *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/1 (Güz 2018):13.

aynı zamanda torunu olan Molla Halis Selimefendigil tarafından yapılanıdır. Selimefendigil, *Kiğılı Şeyh Selim Efendi Divanı* adlı bu çalışmasında, dilden dile aktarılarak ya da kimi kişilerde yazılı olarak bulunan 21 kasideyi bir araya getirerek hem Arap alfabesiyle hem de söz konusu şiirleri Latin alfabesiyle neşr etme yoluna gitmiştir. Selimefendigil, şairin şiir sayısının daha fazla olduğunu ifade etmekte ve söz konusu şiirlere bütün çaba ve gayretine rağmen ulaşamadığını söylemektedir. Şairin Molla Halis Selimefendigil'in bir araya toplayıp daha sonra Kent Yayınlarında bastırıldığı divançesinde Allah aşkı ve Peygamber sevgisi konu edilmiştir.³

Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin elimizde bulunan divançesinde yer alan şiirler ele alınıp incelendiğinde medresede tahsil neticesinde edindiği bilgilerin yanı sıra bir gönül insanın sahip olduğu neşvenin de şiirlerinde yoğunca yer aldığını görmek mümkündür. Âlim kimliğinin yanı sıra gönül insanı kişiliği ile de maruf olan şair, şiirlerinde aşkı temel konu olarak işlemekte kâl ehli olmanın yanı sıra hâl ehli olmanın kazanım ve değerlerini de önemli bir unsur olarak kullanmaktadır.

Hayatının her aşamasında kalp gözünün değerlerini kuşanan şair, şeyhinden öğrenmiş olduğu marifet ehli olmanın gereklerini yerine getirmesi ile birlikte kalp gözü kapananlarının yol göstereni olmuştur: Gönül ehli olan şair, her mutasavvıfta karşımıza çıkan duruma uygun olarak uzleti yani dünyadan uzak olmayı tercih etmiş; dolayısıyla dünyalık olandan uzak olmayı, kendi nefsiyle baş başa olmayı, böylece onu te'dip ederek hâl ehli olmanın yolunda kimi adımlar atmıştır. Hâl ehli olmanın gereğini yerine getirerek insanlara rehber olmayı ya da onlara yol gösteren olmayı önemsemiştir. Bu durumun şiirlerine yansıdığını görmek mümkündür. Onun "dünya tasavvuru"yla ilgili önemli bir çalışma ortaya koyan Mahmut Gider'in ifadesiyle şair, dünya ve içindekilerin insanı günaha, yanlış ve malayani olana davet ettiğini; kurtuluşun ya da cennete gitmenin ise bunlardan uzak durmakla mümkün olacağını söyler.⁴ Bundan dolayı şair dünyadan uzak durmayı ya da uzlet köşesine çekilme fikrini, cenneti kazanmanın gereği görerek şiirlerini bu tema üzerine inşa etmiştir.⁵ Dünyadan kaçış temi şiirlerinde o kadar belirgindir ki kimi şiirlerinde dünya ve dünyanın içinde bulunanlarla alakalı olarak önemli birtakım eleştiriler de ortaya koymaktadır.⁶

3 Selimefendigil, age, 9.

4 Gider, age, 13.

5 Ayrıntılı bilgi için Bakınız, Gider, age, 13.

6 Gider, age, 13.

Klasik edebiyatın nazım şekillerinden olan kaside⁷ ile yazdığı şiirler klasik Türk edebiyatında var olan kaside nazım şekillerinin özelliklerini bütünüyle uhdesinde barındırmamakla beraber kasidelerin tamamı aruz vezniyle yazılmıştır.⁸ Kişili Şeyh Selim Efendi'nin divançesinde var olan şiirleri klasik Türk edebiyatı sahasında yazılmış olan şiirlerden ziyade 13. yüzyılda Yunus Emre ile başlayan dinî tasavvufi konuda yazılmış olan şiirleri andırmaktadır. Aslında şair, Yunus'un izinden giderek zevalden kemale, soyuttan somuta doğru bir gelişim ortaya koymuştur. Zira şair, sahip olduğu duygu ve düşünce iklimini semboller ve remizler üzerinden anlatma yoluna gider. Esasında burada şairin temel amacı sembolizmin dilinden hareketle mana ile remiz arasında var olan bağı ortaya koymaktır.⁹ Yani şairin düşüncesi mana âlemine ya da hakikatin künhüne vasil olmaktır.¹⁰ Medrese eğitimi almakla beraber şiirlerinde sade bir dil kullanmış olan şair, şiirinin anlam dünyasını ilahi aşk terennümüyle zenginleştirmiştir. Dolayısıyla bu vadede şiirler yazan bütün şairlerin ortak paydası olan sanatın, düşüncenin aktarılmasında bir araç olması meselesi¹¹ şairimiz için de geçerlidir. Sufî gelenekten gelen şairlerin genelinde olduğu üzere onun şiiri de düşüncesini aktarmak noktasında sadece bir araç hükmündedir. Şair, şiirlerinde yer yer lirik söyleyişe yakınlık arz eden mısralar ortaya koysa da¹² şiirinin tamamında tekke-tasavvuf şiirinde de hâkim edâ olan didaktikliği incelemektedir. Yani şair, eserini ortaya koyarken tamamen bu bilinçle hareket eder. Onun asıl amacı, nefsinin değiştirmek ve dönüştürmektir. Böylece ortaya koymuş olduğu eseriyle farkındalık yaratmıştır.¹³ Ona göre sanatçı, sadece duygudan ibaret bir değer ortaya koyma eğiliminde olamaz; o aynı zamanda öğretmeyi ve değiştirmeyi önemsemelidir. Buradan hareketle şair, aklın verilerini duygularıyla beraber kullanarak hakikate ulaşmayı ya da hakikati yeniden kurmayı düşünür.¹⁴ Bu durum sanatın amacının şairin yaşadığı tecrübi bilgilerin bir başkasına aktarılması olarak da okunabileceği gerçeğini de beraberinde getirir. Bu durumda sanat, Tolstoy'un ifadesiyle hem iyiyi hem de kötüyü anlatmak için bir

7 Ayrıntılı bilgi için Bakınız, Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", *Bilig Dergisi* 22 (Yaz 2002):133-68.

8 Gider, *age*, 13.

9 Mahmut Erol Kılıç, *Süfî ve Şiir (Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)*, 10. Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012) 21.

10 Mustafa Tatçı, *İşitin Ey Yarenler (Yunus Emre Yorumları)*, (İstanbul: H Yayınları, 2008), 13.

11 Selçuk Mülayim, *Sanata Giriş*, 2. Baskı (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994), 18.

12 Gider, *age*, 13.

13 İhsan Turgut, *Sanat Felsefesi*, (İzmir: Bilgehan Matbaası, 1991), 162.

14 S. Ahmed Arvasi, *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, 2. Baskı (İstanbul: Burak Yayınevi, Tarih-siz), 187-188.

araç olabileceği hükmünde kabul edilmiş olacaktır.¹⁵ Divançesinde, münacat, naatın yanı sıra, methiye ve nasihatname tarzında şiirler yazan şair, şiirlerinin büyük bir kısmında Allah aşkı ve peygamber sevgisini ele almaktadır. Divançesinde şairin, klasik şiirin temel kurallarının içinde olan dönemin önemli şahsiyetlerine şiir yazma geleneğine uyarak kimi kasideler kaleme aldığını görmek mümkündür.

Muhteva bakımından dinî-tasavvufî şiir özellikleri taşıyan şiirler yazan şairin divançesinde ya da divan-ı nâ-tamâmında 15'i Türkçe, 4'ü Kürtçe, 1'i Türkçe-Kürtçe ve 1'i de Türkçe-Arapça olarak kaleme alınmış 21 şiir yer almaktadır.

Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin hayatı ve edebî şahsiyeti ile alakalı ortaya konulan bu bilgilerden sonra, çalışmamızın esasını teşkil eden, "Hz. Peygamber (s.a.v) sevgisi"ne geçilebilir. Şairin, 1, 4, 8, 11, 15, 20 numaralı kasideleri na't türünde yazılmıştır. Bunun yanı sıra diğer şiirlerinde de Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duymuş olduğu sevgiyi yoğun bir şekilde işlediği görülmektedir. Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin şiirlerinde var olan peygamber sevgisi, şu başlıklar altında ele alınıp incelenmiştir.

1. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Peygamberlik Yönü

10. asırda İslamiyet'i toplum olarak kabul etmiş olan Türkler, yeni değerler etrafında olgunlaşmaya başlayan edebiyatta Allah'ın göndermiş olduğu vahyin yanı sıra Hz. Peygamber ve ondan sadır olmuş olan haller edebiyatımızın temel kaynaklarından biri olarak kabul etmişlerdir.¹⁶ O günden günümüze edebiyat sahamızda yazılan edebî türlerin tamamında Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, muhabbet, aşk ve ona bağlılık ifadeleri en temel unsurlardan ola gelmiştir. İslam dünyasının tamamında ortak bir tema olarak ele alınıp işlenen Hz. Peygamber sevgisi, bütün yüzyıllarda en çok ele alınıp işlenen konuların başında gelmektedir. Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluğu, gençliği, evlenmesi, peygamberliği, mucizeleri, savaşları, mi'racı ve vefatı etrafında çok fazla sayıda eserin yazıldığını görmek mümkündür.¹⁷ Anadolu'ya yerleşmiş olan toplulukların İslam'a ait olarak kullanılan dinî kavramların büyük bir kısmı Farsçadan alınarak kullanılmıştır. Farsçadan dilimize geçen peygamber kelimesinin Arapçada kullanılan karşılığı resûl, nebî veya mürsel'dir.¹⁸ Bununla beraber Ki-

15 Tolstoy, *Sanat Nedir?* (Çev: Mazlum Beyhan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007), 40-41.

16 İsmail Çetişli, *Türk Şiirinde Hz. Peygamber*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 661.

17 Amil Çelebioğlu, "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998), 356-357.

18 Farsçada "peygamber" olarak kullanımı olan kelimenin anlamı haber getiren ya da haber

ğılı Şeyh Selim Efendi'nin divanında Hz. Peygamber'i ifade etmek üzere, "resûl, nebî, resûlullâh, habibullâh" kavramlarını kullandığı görülmektedir. Şair, şiirlerinde Hz. Peygamber ile alakalı olarak kimi mucizelerinin yanı sıra onun kıyamet günü günahkâr Müslümanlara yapacağı şefaata ele almaktadır.

1.1. Resûl

Arapça bir kelime olan resûl, gönderilmiş kişi, mesajı ileten veya buyrukları muhatap kitleye aktaran kişi anlamlarına gelmektedir.¹⁹ Kur'ân-ı Kerîm'in muhtelif sûrelerinde²⁰ geçen bu kavramı şair, divanında iki yerde kullanmıştır. Bu kullanımlardan birinde kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de yapılması ayet ile sabit²¹ Hz. Peygamber'e selat ve selam getirme meselesini söz konusu bu emir bağlamında ele almıştır.

Ki onları dem-â-dem eyle ma'mûr,
Kamu a'da üzere eyle mensûr;
Temam oldu bi hamdillâh münâcât,
Resûlün rûhuna yüz bin salavat.²²

1.2. Resûlullâh

Şair divanın iki yerinde biri on bir diğeri yedi dörtlükten oluşan "Yâ Resûlullâh" redifli şiirinde Hz. Peygambere hitapta bulunarak günahkâr ve zelil olduğunu bu sebepten kendisine medet edilmesinin gerekli olduğunu; bu

verendir. Zira peygamberlik kurumu Allah'tan gelen vahiyyle mümkün olabilecek bir hali içinde barındırmaktadır. Peygamber Allah tarafından seçilen kutsal ve kıymetli olan Allah'tan melek aracılığıyla aldığı öğretiyi diğer insanlarla paylaşandır. Burada da görüldüğü üzere peygamber (peyamber) kelimesi Arapçada var olan Resûl veya Nebî kelimeleriyle aynı anlama gelmektedir. Bu kelimenin karşılığı olarak eski Türkçe metinlerde ise Yalvaç kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için Bakınız: Abdülmecit İslamoğlu, Mehmed Şevket ve Şiirlerinde Hz. Peygamber Sevgisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41/2(2018), 203.

- 19 Râğib el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dârü'l-İhyâ, 2002), 202-203.
20 Tevbe 9/33; Furkan 25/20, 48, 56; Şuara 26/53; Fatır 35/9; Feth 48/8, 28; Saf 61/9; Fil 105/3; Ta-ha 20/47, 134; Kasas 28/34, 47; Bakara 2/119, 151; Nisa 4/64, 79, 80; Maide 5/70; Enam 6/6, 42, 48, 61; Araf 7/6, 57, 59, 75, 87, 94, 105, 111, 133-4, 162; Hud 11/25, 52, 57, 70, 96; Yusuf 12/12, 45, 109; Rad 13/13, 38; İbrahim 14/4-5; Hicr 15/10, 22; Nahl 16/43, 63; İsrâ 17/54, 59, 68-9, 77, 105; Meryem 19/17, 83; Enbiya 21/7, 25; Hac 22/52; Müminun 23/23, 32, 44-5; Neml 27/45, 63; Ankebut 29/14, 40; Rum 30/47, 51; Ahzap 33/9; Sebe 34/6, 28, 34, 44; Yasin 36/14; Saffat 37/72; Gafir 40/23, 70, 78; Fussilet 37/14, 16; Zuhuruf 43/6, 23-4, 45-7; Zariyat 51/32, 38, 41, 33; Kamer 54/19, 31, 34; Hadid 57/25- 6; Nuh 71/1; Müzemmil 73/15; Rad 13/30; Enbiya 21/107; Ahzap 33/45; Fatır 35/24; Şura 42/48; Saffat 37/147; Yusuf 12/19, 63, 66; Kehf 18/40, 56; Rum, 30/46, 48; Zümer 39/42; Şura 42/51; Mülk 67/17; Nuh 71/11; Şuara 26/13, 17, 27; Enbiya 21/5; Ahkaf 46/23; İbrahim 14/9; Hicr 15/58; Mutaffifin 83/33; Rahman 55/2
21 "Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygamber'e hep salat ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salat edin ve tam bir içtenlikle selam verin." (Ahzap, 56)
22 Selimefendigil, *Age*, s. 93.

medetin ise ancak Allah'ın resûlü tarafından yapılabileceğini ve bu durumunun onun kurtuluşuna vesile olacağını şöyle ifade etmektedir:

Gedâ-i ümmetinden ben, bu fakîr-i bî- nevâ.
Hazretinden şermisârem, yâ Resûlallâh medet
Teşne-i câmâ cemân yüzlerim kara velî kıl
İnayet vâsıl olayım, ya Resûlallâh medet²³

Şair, Hz. Peygamberi hakikat bahçesinde gül olarak tasavvur ederek²⁴ Gül, bülbül ve gülzar arasındaki güçlü tenasüpten hareketle edebiyatımızda var olan gül ile bülbül arasındaki muhabbetin taraflarından birinin Hz. Peygamber olduğunu diğer tarafın da kendisinin olduğunu ifade etmektedir.²⁵ Buradan hareketle de şair Hz. Peygambere ulaşmayı ya da ona kavuşmayı ummaktadır:

Kafeste bülbül-i zârem,
Esîr-i kayd-i eğyârem;
Velî müştâk-i gülzârem.
Göreyim yâ Resûlallâh²⁶

Şair, yine diğer bir şiirinde Hz. Peygambere sahib-i mi'raç olma meselesine bağlı olarak seslenmektedir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'i şiirine konu ediniş Hz. Peygamber'den medet ummaktadır. Zira Hz. Peygamber Kur'ân-ı Kerîm'de İsrâ²⁷ ve Necm²⁸ surelerinde ele alınan bu hadisede yaşanan yolculuk esnasında miraca çıkmış ve meleklerin gidemeyeceği makamların bir kısmına Cebrail'in rehberliğinde refrefle çıkmıştır. Şair bu kutlu yolculuğun sahibi olan ve bu kutlu yolculuk makamının kendisine kazandırdığı üstünlüğün hatırına Hz. Peygamberden yardım dilemektedir.

On sekiz bin 'âlemin, nâm û nişânı olmadın.
Hazretinden mürsel iden, yâ Resûlallâh medet

23 Selimefendigil, *Age*, 187.

24 Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 274.

25 Gülün Doğu edebiyatındaki kullanımı için bakınız, Nezahat Öztekin, "Eski Türk Edebiyatında Gül", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 34/4 (2005):21-27

26 Selimefendigil, *Age*, 79

27 "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götürün Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (*İsra Suresi*1)

28 "O ufkun en yukarısında idi. Sonra indi ve yaklaştı. Nihayet kendisine iki yay kadar, hatta daha da yakın oldu. Sonra da vahyolunacak şeyi Allah kuluna vahyetti. O'nun gördüğünü kalbi yalanlamadı. Şimdi O'nun gördüğü hakkında onunla mücadele mi edeceksiniz? And olsun ki onu bir kere daha hakiki suretinde gördü. Sidre-i Müntehâ'da gördü. Ki, onun yanında Me'vâ Cenneti vardır. O zaman Sidre'yi Allah'ın nuru kaplamıştı. Gözü ne şaştı, ne de başka bir şeye baktı. And olsun ki Rabbinin âyetlerinden en büyüklerini gördü." (*Necm.7-18*)

Melekler âciz oldılar çün senin Rûhu'l-Emîn,
Refrefiyle vâsıl oldın, yâ Resûlallâh medet²⁹

1.3. Şefaât Sahibi

Türk İslam edebiyatı sahasında eser veren şairlerin kahir ekseriyeti kıyamet gününde mahkeme-i kübrada rezil olmamak ya da sahip oldukları günahlarının bağışlanması maksadıyla Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmayı ummaktadırlar. Bu maksat ile da kimi edebî türleri kaleme aldıkları bir gerçektir.³⁰ Bu sebeptendir ki Kiğılı Şeyh Selim Efendi de divanında konuyu ya lafzen ya da mana itibariyle dile getirerek Hz. Peygamber'den şefaât talebinde bulunmuştur. Şair divanında Hz. Peygamber'in şefaât makamı sahibi olduğunu ve onun bu makamda iken günahkâr müminlere şefaatte bulunacağını dile getirmektedir.

Muhammed, sırrı kenzi Hak-nümâdır.
Muhammed, şâfi-i yevmi'l-cezâdır.
Pes olur aslı 'âlem, sırrı Rahmân.
Muhammed merkez-i lütf-i Hudâdır³¹

Dünyadayken yaptıklarının olumsuz olanlarının çokluğu ve kıyamette kendisini kurtaracak olan amellerinin azlığı onu sığınılacak bir melce aramaya sevk etmektedir. Bu durumda sığınabileceği tek makam, şefaât makamı olarak gördüğü Hz. Peygamber'dir. Zira şair, eğer Hz. Peygamber kendisine şefaatte bulunmazsa kurtuluşunun mümkün olmayacağına inanmaktadır.

Gedâ-ı ümmetinden ben,
Marîz u hor u ednâyım;
Şefâat kılmasan şâhâ.
Fenâyım yâ Resûlallâh³²

2. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İsimleri

2.1. Muhammed

Hz. Peygamber'in isimlerinden biri olarak Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen Muhammed ismi aynı zamanda Kur'an surelerinden 47. sureinde adıdır.

29 Selimefendîgil, *Age*, 185

30 Ayrıntılı bilgi için bakınız, Şahin Köktürk, "Şefaâtname ve Pir Muhammed'in Şefaâtname-si", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/6 (Spring 2014):761-771.

31 Selimefendîgil, *Age*,³³

32 Selimefendîgil, *Age*, 83.

Şair divanının birkaç yerinde kimi özellikleri ile Muhammed ismini anmaktadır. Şair, şiirlerinde Muhammed ismini nurdan yaratılmış olması meselesi ile birlikte düşünerek ele almaktadır. Zira tasavvuf menşeli olan edebiyatımızda Hz. Peygamber'in nurdan yani Allah'ın nurundan yaratılmış olduğu bundan hareketle de Hz. Peygamber'i görmenin Allah'ı görmek manasına geldiğini düşünerek mutasavvıf şairler divanlarında nûr-ı Muhammed³³ meselesini farklı veçheleriyle ele almışlardır. Şair bu durumu şöyle ifade etmektedir.

Cemâl-i Hak âyân oldu,
Yüzüm mest û likâ gördüm
Bura mahrem makâmıdır.
Muhammed Mustafa gördüm.³⁴

Yine diğer bir şiirinde şair, Hz. Peygamberin isimlerinden olan Muhammed'i Allah'ın hazinesi, hesap gününde şefaathçi olması, âlemin aslı ve ilahî lütfunun merkezi bağlamında düşünerek dünya ve içindekilerin onun hatırına yaratılmış olması meselesine telmihen Hz. Peygamber'i Muhammed ismiyle şöyle dile getirmektedir.

Muhammed sırr-ı kenzî Hak-nümâdır.
Muhammed, şâfi-i yevmi'l-cezâdır.
Pes olur aslı 'âlem, sırr-ı Rahmân.
Muhammed, merkez-i lütfi Hudâdır.³⁵

2.2. Mustafa

Allah, bizim edebiyatımızda yazılmış olan eserlerin kahir ekseriyetinde cemâl ve celâl sıfatlarıyla ele alınmıştır. Bu sebepten Allah her zaman diliminde tecelide bulunandır. Buna bağlı olarak da Allah'ın tecellide bulunduğu yerde yaratılanlar arasında kemal sıfatı ile sıfatlandırılan insandır. Bu durum tasavvufta daha ziyade ayna metaforu etrafında sıklıkla ele alınmıştır.³⁶ Özellikle tasavvufî eserlerde fazlasıyla kullanım alanı bulmuş olan bu durum Kişî Şeyh Selim Efendi'nin şiirlerinde de temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Allah nurdur, yani onun şekli ve dolayısıyla gölgesi bulunmamaktadır. Şair, Allah'ın nurundan yaratılmış olan Hz. Peygamber'i görmenin

33 Mehmet Demirci, "Hakikat-ı Muhammediyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 15: 179-180;

34 Selimefendigil, *Age*, 191.

35 Selimefendigil, *Age*, 33.

36 Ahmet Ögke, "İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-Hikem'inde Ayna Metaforu", *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, 10/23 (2009):75- 89.

Cemâl-i Hakkın ortaya çıkması olarak düşünmüş bunu da Hz. Peygambere ait olan isimlerden Mustafa ismini anarak dile getirmiştir:

Cemali Hak âyân oldu,
Yüzüm mest û likâ gördüm
Bura mahrem makâmıdır.
Muhammed Mustafa gördüm³⁷

2.3. Ahmed

Kur'ân-ı Kerîm'de tek bir yerde geçmekte olan bu ismi³⁸ şair divanında üç yerde kullanmaktadır. Şair, divanında bu ismi Hz. Peygamber'in sahip olduğu şefaat makamı bağlamında ele almaktadır.

Günahım eyledim ikrâr
Senin bir ismindir Gaffâr
Şefî-i Ahmed-i Muhtâr.
Günâhımla sana geldim³⁹

2.4. Mahmûd

Hz. Peygamber'in isimlerinden olan ve övülmüş, kutsanmış manasına gelen Mahmûd ismi Kiğılı Şeyh Selim Efendi'nin divanında iki yerde geçmektedir. Kâinatın kendisinin hatırına yaratılmış olduğu Hz. Peygamber'in sahip olduğu yücelik makamına yani makam-ı Mahmûd'a⁴⁰ binaen verilen isimlerden olan Mahmûd ismini şair şöyle ele almıştır:

O zâtın hürmeti çün adı Mahmûd,
Kabul eyle duâmız, etme merdûd
İlahî yâ İlahi yâ İlahî
Ki, mensûr eyle İslam Padişâhı⁴¹

3. Hz. Peygamber'in Sıfatları

Kiğılı Şeyh Selim Efendi, divanında Hz. Peygamber'i anlatırken onun mad-di ve manevî taraflarının tamamını ortaya koymak, onu hakkıyla anlatabilmek ve övmek maksadıyla çeşitli sıfatlar kullanmıştır.

37 Selimefendigil, *Age*, 191.

38 "Meryem oğlu İsa da şöyle demişti: 'Ey İsrailoğulları! Ben, Allah'ın elçisiyim; size, önümde bulunan Tevrat'tan olanı onaylamak ve benden sonra gelecek ve ayırıcı özelliği Ahmed olan elçiyi müjdelemek için geldim.' İsa onlara açık belgelerle gelince: "Bu, açık bir büyüdür" demişlerdi." (Saf 61/6)

39 Selimefendigil, *Age*, 159.

40 "Rabbin seni ileriki bir zamanda övgüye lâyık bir makama getirecektir"(el-İsrâ 17/78-79).

41 Selimefendigil, *Age*, 93.

3.1. Habîb

Kiğılı Şeyh Selim Efendi divanında Hz. Peygamber'in sıfatlarından olan habîbi üç yerde kullanmıştır. Her üç kullanımda habîb sıfatını Allah'ın (peygamberi) dostu anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır.

Çün Allah'a habîb oldun

Kamu derde tabîb oldun
Sezâdır cânımı kurbân
Edeyim yâ Resûlallah⁴²

3.2. Habîbullâh

Kiğılı Şeyh Selim Efendi divanında bir yerde Hz. Peygamber'den "Habîbullâh: yani Allah'ın sevgilisi olarak bahseder. Dünyanın onun hatırı ya da onun için yaratılmış olduğu meselesi bağlamında Habibullah sıfatına yer vermektedir.

Hususen fahr-i 'âlem ki,
Habîbullâh, Halilullâh,
Buyurdi: "Hakkme levlak
Yaratmazdım iki cihan⁴³

3.3. Halîlullâh

Kiğılı Şeyh Selim Efendi divanın bir yerinde Hz. Peygamber'i "Halîlullâh: yani Allah'ın dostu olarak zikreder:

Husûsen fahr-i 'âlem ki,
Habîbullâh, Halîlullâh,
Buyurdi "Hakkına levlâk
Yaratmazdım iki cihân⁴⁴

3.4. Fahr-i 'âlem

Kiğılı Şeyh Selim Efendi divanında Hz. Peygamber'i âlemin övücü olarak ele almaktadır:

Husûsen fahr-i âlem ki,
Habîbullâh, Halîlullâh,
Buyurdi "Hakkına levlâk
Yaratmazdım iki cihân⁴⁵

42 Selimefendigil, *Age*, 85.

43 Selimefendigil, *Age*, 47.

44 Selimefendigil, *Age*, 47.

45 Selimefendigil, *Age*, 47.

3.5. Şâh-ı cümle enbiya, Şâh-ı risalet, Şâh-ı ekber, Şehinşâh, Şâh-ı âdem

Geçmişten günümüze tartışılan meselelerin başında Hz. Peygamber'in diğer peygamberler kıyas edilmesi meselesi gelir. Zira bir kısım âlime göre peygamberler arasında üstünlük noktasında bir fark yokken yine diğer bir kısım âlime göre de Hz. Peygamber bütün peygamberlerden üstündür.⁴⁶ Yani o "hatemü'l-enbiyadır." Son peygamber olması hasebiyle diğer peygamberlere önder ve lider olmaya en layık olanıdır. Bu durumu şair, şiirinde şöyle dile getirmektedir.

Oldı Cibrîl, peyk-i Rahmân.
Makâmı âlî vahdet-serâdır.

Husûsen nûr-ı zatın kabzesidir.
Ki zirâ şâhı cümle enbiyâdır⁴⁷

Kapunda gayrı yoktur bir selâmet.
Kapuna geldim, ey şâh-ı Risâlet⁴⁸

Şeyh Selim Efendi divanında Hz. Peygamber'i kâinatta büyük olarak kabul edilmişlerin en büyüğü olmaya miraç hadisesinde erişmiş olduğu makama binaen şu şekilde ele almaktadır.

Ki senden gayrı olmadı müyeesser
Bu devlet kimseye, Ey Şah-ı ekber⁴⁹

İnsanların en faziletli olarak kabul edilen Hz. Peygamber, insanların tamamının en kıymetlisi, dolayısıyla "şehinşâh ve şah-ı âdem" olarak divanda zikredilmiştir:

Seni efdel kılubdır çünkü Allah.
Cemî'i 'âleme kıldı şehinşâh⁵⁰

Kapuna gelmişem billâhi gitmem
Eğer katl idesen ey şâh-ı âdem⁵¹

46 Ayrıntılı bilgi için bakınız, Orhan Aktepe, "Peygamber'ler Arasında Üstünlük Meselesi", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5/1 (2017):13.

47 Selimefendigil, *Age*, . 35.

48 Selimefendigil, *Age*, 117.

49 Selimefendigil, *Age*, 123.

50 Selimefendigil, *Age*, 113.

51 Selimefendigil, *Age*, 126.

3.6. Zübde-i ism-i hakâik

Hız. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılan bu sıfat hakikatlerin özü anlamına gelmektedir. Şair Hız. Peygamber'in hakikatlerin özü olduğu düşüncesini şiirine şu şekilde konu edinmektedir.

Kim oldur, zübde-i sırr-ı Hakâik.

Ğubâr-i ûtbesi ârşten yücedir.

Felekler mefheridir, hâk-i pâyi

Güneşten aksi nûr-ı incilâdır⁵²

3.7. Nûr-ı Rahmân

İslam edebiyatında ele alınan temel meselelerin başında insanın yaratılışı meselesi gelmektedir. Mesele iki temel başlık altında ele alınıp tartışılmıştır. Birincisi Allah, insanın ilk atasını yani âdemi balçıktan yarattı ondan yani onun yaratılma malzemesinden de eşini var eyledi ve bu kabil yaratılandan da bütün insanlığı yarattı. Böylece ilk insan ve evlatları dünyayı bayındır kılmak üzere yeryüzünün halifesi olarak tayin edildiler.⁵³ İkinci teori ise sudûr teorisi⁵⁴ olup tasavvufi şiirde en fazla kullanılanıdır. Zira bu teoriye göre Alla kendi nurundan evvela Hız. Peygamber'i yani nûr-ı Muhammedî⁵⁵ yaratmış akabinde dünya ve içindekileri de onun hatırı için yaratmıştır. Bu durumda Allah, insanı kendi suretinde yaratarak ona diğer varlıklardan farklı olarak bir üstünlük nüvesi bağışlamıştır. Bu hâl, insanı diğer varlıklardan farklı kıldığı gibi üstün de kılmıştır. Bu sebepten şair burada Hız. Peygamber'den nûr-ı Rahmân olarak bahsetmektedir.

Senin lütfuna nisbet, bahr-ı ummân.

Hemân bir katredir, ey nûr-ı Rahmân⁵⁶

3.8. Sırr-ı Rahmân

Peygamberler Allah ile insanlık arasında bağlantı kuran yani Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara ulaştıran görevlilerdir. Allah'ın levh-i mahfuzda koruduğu emir ve yasaklar hakkında ilk bilginin sahibi olan peygamberler,

52 Selimefendigil, *Age*, 35.

53 Ayrıntılı bilgi için bakınız, Avdullah Enes Ateş, "Kur'an'da İnsanların Yaratılışı Meselesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/30 (2016/2):353-369.

54 Aysel Yıldız, "Osmanlı Edebî Metinlerinden Hareketle, Tasavvuf Nazariyesinin Temelini Oluşturan Bir Hadisten Mitoslara Uzanan Bir Yolculuk: "Tanrı, İnsanı Kendi Sûretinde Yarattı", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 20 (2018):338-39.

55 Ayrıntılı bir bilgi için bakınız, Mahmut Çınar, *Nûr-ı Muhammedî (İnancının Ortaya Çıkışı ve Kaynakları)*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, İstanbul 2014), 35-55.

56 Selimefendigil, *Age*, 121.

bunu bütün insanlara tebliğ ve tebyin etmeyle vazifelidirler. Gelen vahyin ilk muhatabı olduklarından aynı zamanda Allah'a ait olan sırların da taşıyıcısıdır zira sır, iki kişi arasında olandır. Şair burada Hz. Peygamber'i sırrın sahibi ya da ortağı olarak ele almaktadır.

Visâlin teşnesiyem eyle ihsân
İçür bir cur'a sen ey sırr-ı Rahmân⁵⁷

3.9. Nûr-ı ezher

Pek beyaz, güzel ve parlak⁵⁸ anlamlarına gelen ezher sözcüğü burada Hz. Peygamber'in sıfatı olarak kullanılmıştır.

Kabûl etmem cinân-ı âb-ı kevser.
Visâlin isterim ey nûr-ı ezher⁵⁹

3.10. Sırr-ı levlâk

Tasavvufa göre yeryüzü Hz. Peygamber'in hatırı için yaratılmıştır. Bu durum kimi kaynaklarda hadis olarak rivayet edilen şu ifadeden hareketle "Eğer sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed) felekleri yaratmazdım" dile getirilmiştir.

Hz. Peygamber'in kâinatın yaratılışının sebebi olarak düşünen mutasavvıf şairlerde karşımıza çıkan bu durum, şairin şiirinde de ictibas sanatının kullanımı çerçevesinde ele alınmaktadır:

Sırr-ı levlâk, şah-ı eflâk, mefher-ı kevn û mekân
Hem habîb-i zât- i kübra, yâ Resûlallâh medet

Küntü kenzen mahfiyen, miftâhı oldun bî-gümân.
Mezher-i zât-ı Hüdâ sen yâ Resûlallâh medet⁶⁰

3.11. Rahmeten li'l-âlemin⁶¹

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bir ifade olan "rahmeten li'l-âlemin" ifadesi, insanlığa getirmiş olduğu mesajla kurtuluş bağışlayan dolayısıyla onların kurtulmasına ışık tutan ve yardımcı olan Hz. Peygamber'in en bilinen sıfatlarından biri olarak kullanıla gelmiştir. Şair bu durumu şiirinde şu şekilde ele almaktadır:

57 Selimefendigil, *Age*, 119.

58 <http://www.lugatim.com/s/ezher>

59 Selimefendigil, *Age*, 111.

60 Selimefendigil, *Age*, 185.

61 "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." (Enbiya 21/10)

Hâk-i pâ-yi tûtiyâdır âsitâne yâ Resûl
Arş-ı a'zamdan mualla yâ Resûlallâh medet

Çün bilindi, dü cihânda “Rahmeten li'l-âlemin”

Teslîm oldu cümle 'âlem, ya Resûlallâh medet⁶²

Şair yukarıda zikredilen sıfatların dışında naat tarzında yazmış olduğu bir şiirinde Hz. Peygamber'e ait “a'zam-ı şâhâne, hurşîd-i cihân, kible-i âlem, sâhib-i divâne, mukbil-i Rahmâne, merkez-i ihsâne, mahbûb-ı Hudâ, menbe'i feyzâne. mâh-i tabâne, mefhar-i insâne, âlf cenâb, lebler-i derdâne, kehf-i emân, rahmet-i Rahmâne, sadr-i divâne, server-i cihâne, sırr-ı Hudâ, ma'den-i irfâne, nûr-ı Hudâ, server-i şahâne, nâsîh-i edyâne, zât-î ûlâ, şahid-i hubbâne, fahr-i melik, şafi-i isyâne” gibi sıfatlara yer vermiştir:

Ey bâd-ı sabâ a'zam-i şahâne haber ver.

Hurşîd-i cihân, sâhib-i divâne haber ver.

Her şâm u seher, yüz bin selât ile selâmım
Ol kible-i 'âlem mukbil-i Rahmâne haber ver

Bu 'âlem-i kesrette çektiğim derd ü elemeler
Ol dertlere dermân merkez-i ihsâne haber ver

Başıma gelen bu nefis-i gaddârın elinden
Mahbûb-ı Hudâ, menbe-i feyzâne haber ver

Utbe-i âlide, kıtmîr olduğum eyle ifade
Ol kâş-i hilâl, mâh-ı tabâne haber ver

Bu kara yüzümü, hâk-i kıdem yerlere süreyim
Ol âlf cenâb mefhar-i insâne haber ver

Şefkatinle nazar kıl bu dem abd-i fakîre;

Ol saç-ı harîri lebler-i derdâne haber ver

Derdinle yanar seni, fakîr şâm û seherde
Ol kehf-i emân rahmet-i Rahmâne haber ver

Ol hâk-i kıdem-gâhına kurbân olduğumu
Ol sadr-ı divâne, server-i cihâne haber ver

Atâş-ı firkatile yanan abd-i fakîrin
Ol sırr-ı Hudâ, ma'den-i irfâne haber ver

62 Selimefendigil, *Age*, 187.

Bu cânı fedâ kılmak O'na asl-ı devâadır
Ol nûr-i Hudâ, server-i şâhâne haber ver

Bî-çâre gönlüm, teşne-i hüsn-i cemâlin
Ol nûr-i Hudâ, nâsîh-i edyâne haber ver

Kanma suya ki, nûş edeyim âb-ı hayât
Ol zât-î ûlâ, şâhid-i hubbâne haber ver

Lütfünle kabul eyle, bu dîli hazîni
Ol fahr-i melik Şafi-i isyâne haber ver⁶³

4. Ehl-i beyt

Hz. Peygamber'in ailesi ve yakın akrabalarını karşılamak maksadıyla kullanılan ehl-i beyt⁶⁴ kavramı, nazil olan ayetler çerçevesinde Müslümanlar tarafından geçmişten günümüze önemsenmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in döneminden günümüze Müslümanlar, Hz. Peygamber'in aile efradını sevmiş ve onlara hürmet etmeyi görev olarak kabul etmiştir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in pak soyunu iki temel kavramla karşılamışlardır: "seyyid", ve "şerif", bu değerler çerçevesinde geçmişten günümüze yazılan edebî eserlerin neredeyse tamamında Hz. Peygamber'in yanı sıra onun pak neslini hak edildiği şekilde ele almışlardır.⁶⁵ Hatta onun ailesinin başına gelen meselelerle alakalı olarak kimi edebî türlerin⁶⁶ dahi yazıldığını görmek mümkündür. Kıgılı Şeyh Selim Efendi de Hz. Peygamber'i ve ailesini anlatmak maksadıyla divanında iki yerde "Ehl-i Beyt" kavramını kullanmaktadır.

Kamu eshâb ü ehl-i beyt,
Fenâdan oldular rihlet.
Bunlardan almadın ibret
Ne gâfilsin eyâ insân⁶⁷

İlahî çâr-yârin hürmetine,
Zevât-ı pâk olanlar bâ-sâfânın

63 Selimefendigil, *Age*, 152-154.

64 Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10:498-501.

65 Ayrıntılı bilgi için bakınız, Yılmaz Orhan, "Tathir Ayeti ve Rivayetler Bağlamında Ehl-i Beyt Kavramının Kapsamı", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4 (2013):65-74/M.Zeki Duman "Tefsir'in Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'de 'Ehl-i Beyt'", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 4/3 (2004):7-36.

66 Serkan Türkoğlu, "Türk Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler ve Bekâf'nin Kitâb-ı Kerbelâ Mesnevisi", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, (2017):107-128.

67 Selimefendigil, *Age*, 45.

Dahi eshâ ü ehl-i beyt hakkıçün,
Kabul eyle Hudâ-yı ferdî üçün⁶⁸

5. Hz. Peygamber'in hadislerinden iktibaslar

Kur'ân-ı Kerîm gibi mu'cîz beyân bir kitabı, insanlara getirip tebyin ve tebliğde bulunan Hz. Peygamber'in sözleri yani hadisleri de tarihin bütün dönemlerinde cevamiü'l-kelîm olarak kabul görmüştür.⁶⁹ Zira bütün kadim geleneklerde sözü etkili söylemek, en önemli görevlerin başında gelmektedir. Hitap dediğimiz bu durum hatibin, muhatabı can evinden vurabilmesi için gerekli becerilere sahip olması ve hatip ile muhatap arasında meydana gelecek olan etkileşimin sağlam bir zemin üzerinde ve etkileyicilik esasları çerçevesinde dizayn edilmesini gerekli kılmaktadır. Türk İslam edebiyatı sahasında yazılmış divan, mesnevi veya mensur eserlerin tamamında insanları ikna etmek maksadıyla başvuru en önemli kaynak şüphesiz Hz. Peygamber'den rivayet olunan sözler yani hadislerdir. Hz. Peygamber'e ait olan bu sözler iktibas sanatı çerçevesinde divanlarda ve mesnevilerde fazlasıyla kullanılmıştır. Sözü süsleyerek daha etkili hâle getirmek maksadıyla, iktibas veya telmih sanatı çerçevesinde şair ve yazarlar bu müktesebattan fazlasıyla yararlanmışlardır. Kiğılı Şeyh Selim Efendi'de sözü etkili kılmak maksadıyla şiirlerinde şu hadislerle yer vermiştir:

5.1. Küntü kenzen mahfiyen⁷⁰

Bu ibare "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi sevdim, bilinmem için halkı (yaratılmış bütün şeyleri) yarattım." anlamına gelen hadisten iktibastır. Bu **söz, insanlığın yeryüzünde kaim kılınmasının nedeni olarak kaynaklarda zikredilmektedir. Muhyiddin Arabî gibi kimi mutasavvıflar bu ifadeyi insanlığın yeryüzüne gönderilişi ya da yeryüzünde halife olması ile ilişkilendirerek ele almışlardır.**⁷¹ Kiğılı Şeyh Selim Efendi de bu ifadeyi, tasavvufi dünyadaki kullanımına sadık kalarak odnu ivanında ele almıştır. Zira ifadenin temel esası, Allah'ın bilinmeyen bir hazine olduğu ve bu hazinenin de insanın yaratılışı ile gün yüzüne çıkarıldığı meselesi şair tarafından şu şekilde ele alınmaktadır:

68 Selimefendigil, *Age*, 91.

69 Necmeddin Şeker, "Sözlü İletişimde Nebevî Metot Hz. Muhammed'in (sav) Konuşma Üslubu ve Adabı", *Toplum Bilimleri Dergisi* 5/10 (Temmuz - Aralık 2011): 115-116.

70 "Küntü kenzen mahfiyyen fe ahbebtü en u'rafe fe halektül halke li u'arafe bihi", İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, ve Müzîlu'l-ilbâs Amme't-tehera min'el-Ehâdîsi ala el-Sineti'n-Nâs, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut-1988, II, 132./ Adem Çalışkan, "Yunus Emre Divanında Hz. Peygamber'in Hadis-i Şerifleri", *Diyanet İlmî Dergi*, 28/3 (Temmuz-Ağustos- Eylül 1992):121.

71 İbrahim Hakkı Aydın, "Kenz-i Mahfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 258-259.

Sırr-ı levlâk, şah-ı eflâk, mefher-ı kevn û mekân
Hem habîb-i zât- i kübra, yâ Resûlallâh medet
Küntü kenzen mahfiyen, miftâhı oldun bî-gümân.
Mezher-i zât-ı Hüdâ sen yâ Resûlallâh medet⁷²

5.2. Levlake Levlake lema halaktü'l-eflake.⁷³

“Eğer sen olmasaydın, sen olmasaydın (ey Muhammed) felekleri yaratmazdım” anlamına gelen bu rivayet, Kişili Şeyh Selim Efendi divanında birkaç yerde geçmektedir. Şair, Hz. Peygamber’den bahsederken onun, kâinatın yaratılışının asıl nedeni olduğu ilgili inanca atıfta bulunur. Burada ifade edildiği üzere tasavvufi eserlerin tamamında kâinat ve Hz. Peygamber arasındaki ilişki ortaya konulurken en çok kullanılan hadislerdendir. Zira burada yer alan veriler, kâinatın Hz. Peygamber’in hatırı için yaratıldığı ya da bir başka açıdan bakarsak kâinatın yaratılışı peygamberin yaratılışı ile yakından ilişkilendirilmiş; dinî veya edebî eserlere konu edilmiştir. Yani Hz. Peygamber yaratılmamış olsaydı kâinatta yaratılmayacaktı meselesini şair şu şekilde ele almaktadır:

Husûsen fahr-i ‘âlem ki,
Habîbullâh, Halîlullâh,
Buyurdu “Hakkına levlâk
Yaratmazdım iki cihân⁷⁴

Bunları eyle ihsân cümlegâhın,
Kabûl eyle ricâ-yı Sin û Lam’ın
Anın Hakkında levlâke dedin sen,
Bu ‘âlemler kalırdı hep âdemden⁷⁵

SONUÇ

Kişili Şeyh Selim Efendi divanında Hz. Peygamber ile alakalı olan beyitler şüphesiz daha fazlaydı. Ancak bu kadar örneğe yer vermenin bile şairin Hz. Peygamber’e bakışını ortaya koyma hususunda yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Kişili Şeyh Selim Efendi’nin şiirlerinde Hz. Peygamber konusuyla alakalı olarak dikkatimizi çeken hususların başında kaleme aldığı eserler, medrese ve tasavvuf eğitiminden elde ettiklerinin yansıması olması gelmektedir.

72 Selimefendigil, *Age*, 185.

73 İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlu'l-ilbâs Amme's-tehera min'el-Ehâdîsi ala el-Sineti'n-Nâs, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1988, II/164, H. No: 2123*

74 Selimefendigil, *Age*, 47.

75 Selimefendigil, *Age*, 91.

Divanda konumuzla alakalı olarak yazılmış şiirlerin tamamında bazen bir müderris edasıyla öğütçü, uyarıcı olarak görülmekte bazen de tasavvuf neşesiyle cuşa gelen bir mutasavvıf olarak dergâhında müritlerini irşat eden bir şeyh edasıyla konuyu ele alıp işlemektedir.

Kiğılı Şeyh Selim Divanı'nda şiire konu edilen Hz. Peygamber, molla-şeyh veya medrese-tekke anlayışına uygun olarak tamamıyla ehl-i sünnet çizgisinin değerleri çerçevesinde ele alınıp işlenmiştir. Konu, eserin yazılış gayesi olan Hz. Peygamber'in kitlelere öğretilmesi ve sevdirmesine uygun bir üslupla kaleme alınmıştır. Şairin şiir dili ve üslubu divan şiiri ile halk şiirinin müştereklerini ihtiva etmektedir.

Kiğılı Şeyh Selim Efendi, vasat bir peygamber anlayışına sahip olup ifrat ve tefritten uzaktır. Hz. Muhammed'in, peygamber olmasının yanı sıra onun beşerî özelliklerini de içinde barındıran bir peygamber anlayışı ile şiirlerini kaleme almıştır. Şiirlerinde, Hz. Peygamber'i görmeyi, kıyamet gününde onun şefaatine nail olmayı, onu ve ehl-i beytini sevmeyi konu edinmiştir. Söz konusu bu düşüncesini sade ve anlaşılır bir dille öğretmeyi amaçlamıştır.

Kiğılı Şeyh Selim Efendi, şiirlerinde Hz. Peygamber'i hem ismen "Muhammed, Ahmed, Mahmud ve Mustafa" olarak hem de kimi sıfatlarıyla "Habîb, Habîbullâh, Halîbullâh, Fahr-i âlem, Şâh-ı cümle enbiya, Şâh-ı risalet, Şâh-ı ekber, Şehinşâh, Şâh-ı âdem, Zübde-i ism-i hakâik, Nûr-ı Rahmân, Sırr-ı Rahmân, Nûr-ı ezher, Sırr-ı levlâk, Rahmeten li'l-âlemin, "azam-ı şahâne, hurşid-i cihân, kible-i âlem, sâhib-i divâne, mukbil-i Rahmâne, merkez-i ihsâne" ele almaktadır. Şair, şiirlerinde ayrıca Hz. Peygamber'in kimi hadislerini iktibas sanatı çerçevesinde ele alıp işlemektedir.

KAYNAKÇA

- Aktepe, Orhan. "Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5/1 (2017):13.
- Arvasi, S. Ahmed. *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*, 2. Baskı. İstanbul: Burak Yayınevi, Tarihsiz.
- Ateş, Avdullah Enes. "Kur'an'da İnsanların Yaratılışı Meselesi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/30 (2016/2):353-369.
- Aydemir, Yaşar "Türk Edebiyatında Kaside", *Bilig Dergisi* 22 (Yaz 2002):133-68.
- Aydın, İbrahim Hakkı. "Kenz-i Mahfi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 258-259. Ankara: TDV yayınları, 2002.
- Çalışkan, Adem. "Yunus Emre Divanında Hz. Peygamber'in Hadisi Şerifleri". *Diyanet İlmî Dergi*, 28/3 (Temmuz- Ağustos- Eylül 1992):121.
- Çelebioğlu, Amil. "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, 1998.
- Çetişli, İsmail. *Türk Şiirinde Hz. Peygamber*. Ankara: Akçağ Yayınları. 2012.
- Çınar, Mahmut. *Nûr-ı Muhammedî(İnancının Ortaya Çıkışı ve Kaynakları)*. İstanbul: Rağbet Yayınları. İstanbul 2014.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-ı Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 15:179-180. Ankara:TDV Yayınları, 1998.
- Duman, M. Zeki."Tefsir'in Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'de "Ehl-i Beyt". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* 4/3 (2 004) : 7-36.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed. Keşfu'l-Hafâ, ve Müzîlu'l-ilbâs Amme's-tehera min'el-Ehâdîsi ala el-Sineti'n-Nâs. II, 132.Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut-1988.
- Gider, Mahmut "Kişili Şeyh Selim Efendi'nin Dünya Algısı", *Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi*, 5/1 (Güz 2018):13.
- <http://www.lugatim.com/s/ezher>
- İsfahânî, Râğîb. el- el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân. Beyrut: Dârü'l-İhyâ, 2002.
- İslamoğlu, Abdülmecit. Mehmed Şevket ve Şiirlerinde Hz. Peygamber Sevgisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41/2(2018), 203.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Sûfî ve Şiir(Osmanlı Tasavvuf Şiirinin Poetikası)*. 10. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Köktürk, Şahin. "Şefaatiname ve Pir Muhammed'in Şefaatinamesi". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 9/6 (Spring 2014):761-771.
- Mülayim, Selçuk. *Sanata Giriş*, 2. Baskı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1994.
- Orhan, Yılmaz. "Tathir Ayeti ve Rivayetler Bağlamında Ehl-i Beyt Kavramının Kapsamı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4 (2013):65-74/
- Öğke, Ahmet. "İbnü'l-Arabî'nin Fusûs'u'l-Hikem'inde Ayna Metaforu". *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, 10/23 (2009):75-89.
- Öz, Mustafa. "Ehl-i Beyt". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10:498-501 Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Öztekin, Nezahat. "Eski Türk Edebiyatında Gül". *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 34/4 (2005):21-27

- Selimefendigil, Molla Halis. *Kiğili Şeyh Selim Efendi Divanı*. İstanbul: Kent Yayınları, 2007.
- Şeker, Necmeddin. "Sözlü İletişimde Nebvî Metot Hz. Muhammed'in(sav) Konuşma Üslubu ve Adabı". *Toplum Bilimleri Dergisi* 5/10 (Temmuz - Aralık 2011): 115-116.
- Tatçı, Mustafa. *İşitin Ey Yarenler (Yunus Emre Yorumları)*. İstanbul: H Yayınları, 2008.
- Tolstoy. *Sanat Nedir?* (Çev: Mazlum Beyhan), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2007.
- Turgut, İhsan. *Sanat Felsefesi*, İzmir: Bilgehan Matbaası, 1991.
- Türkoğlu, Serkan. "Türk Edebiyatında Maktel-İ Hüseyinler ve Bekâî'nin Kitâb-ı Kerbelâ Mesnevisi". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 58, (2017):107-128
- Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na't*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Yıldız, Ayşe. "Osmanlı Edebî Metinlerinden Hareketle, Tasavvuf Nazariyesinin Temelini Oluşturan Bir Hadisten Mitoslara Uzanan Bir Yolculuk: 'Tanrı, İnsanı Kendi Sûretinde Yarattı'". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 20 (2018):338-39.

BİNGÖLDE BİR TASAVVUF AİLESİ: MELEKAN ŞEYHLERİ¹

Mehmet Şirin AYIŞ²

Özet

Şeyh Ali Sebti, Palu'da başlattığı ilim ve irşad faaliyetlerini, Bingöl ve çevresine de taşımak suretiyle bu yörenin Nakşî-Halidî Geleneği ile tanışmasına vesile olmuştur. Şeyh Ali Efendinin Bingöl ve çevresindeki bu faaliyetleri sonucu kendisine intisab edip, bölgede Nakşî-Halidî geleneğin yayılmasında yardımcı olan zatlardan birisi de Melekanlı Şeyh Abdullah Efendi'dir. Şeyh Ali Efendi ile Melekanlı Şeyh Abdullah Efendinin tanışması, bölgede Nakşibendiyye tarikatının yayılması için bir dönüm noktası teşkil eder. Şeyh Abdullah Efendi döneminde bölgede bulunan pek çok insan Melekan köyüne gelerek, burada hem medrese usulü ilmî tedrisat, hem de tekke terbiyesi ve Nakşî-Halidî tarikat eğitimi almışlardır. Burada eğitim alan insanlar, kendi memleketlerine döndüklerinde buldukları yerlerde medrese açmak suretiyle ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu usul, Şeyh Abdullah Efendi döneminde olduğu gibi, kendisinden sonra postnişin olan Şeyh Mahmud Efendi, İkinci Şeyh Abdullah Efendi, Şeyh Ebubekir Efendi ve kısmen de Şeyh Vahdeddin Efendi döneminde devam etmiştir. Bu yüzden Şeyh Abdullah Efendi ve diğer Melekan ailesi şeyhleri döneminde Bingöl ve Muş çevresinden pek çok insan Melekan medresesinde hem ilim, hem de tarikat eğitimi almıştır. Melekan ailesinin son postnişini Vahdeddin Efendinin Melekan köyünden Bingöl merkeze taşınmasıyla Melekan'da hem ilim-irşad faaliyetleri, hem de medrese eğitimi son bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bingöl, Melekan, Nakşibendiyye, Halidilik, Medrese.

A SUFI FAMILY IN BİNGÖL: MELEKAN SHEIKHS

Abstract

By conveying the enlightenment through knowledge and education activities that he started in Palu to Bingöl and the surroundings, Sheikh Ali Sebti Efendi conduced to the acquaintance of this area with the Naqshi-Halidiyya tradition. One of the personages attaching himself to Sheikh Ali Efendi as a result of his activities in the vicinity of Bingöl and contributing to the spread of the Naqshi-Halidiyya tradition in the area is Sheikh Abdullah Efendi from Melekan. The acquaintance-

- 1 Bu makale, "Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Halidîliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi" adlı sempozyumda sunulan bildiriden üretilmiştir. Bkz. Mehmet Şirin Ayış, "Bingöl ve Çevresinde Halidilik", *Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî ve Halidîliğin Bingöl Çevresi Üzerindeki Etkisi (Ulusal Sempozyum)*, Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 4-5 Mayıs, Bingöl 2017.
- 2 Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi. msirinayis@hotmail.com